
ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

УДК 331.556

С. О. Полковниченко, к.е.н., доцент,
В. О. Фуголь, студентка**ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА
ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті досліджується сучасний стан української трудової міграції до країн Євросоюзу. З'ясовуються причини трудової міграції українського населення в європейські країни. Проведено аналіз основних міграційних потоків з України в країни ЄС та виявлено їх специфіку в розрізі найбільших країн-реципієнтів. Дається характеристика українських трудових мігрантів у країнах ЄС за різними критеріями. Визначено позитивні і негативні наслідки міграції робочої сили як для України, так і для країн Євросоюзу. Доведено необхідність удосконалення міграційної політики України в напрямку співпраці з Євросоюзом.

Ключові слова: трудова міграція, міграція робочої сили, зовнішня трудова міграція населення, нелегальна міграція, міграційна політика.

С. А. Полковниченко, к.э.н., доцент,
В. А. Фуголь, студентка**ОСОБЕННОСТИ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЕКТОРА
ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье исследуется современное состояние украинской трудовой миграции в страны Евросоюза. Выясняются причины трудовой миграции украинского населения в европейские страны. Проведен анализ основных миграционных потоков из Украины в страны ЕС и обнаружена их специфика в разрезе наибольших стран-реципиентов. Дается характеристика украинских трудовых мигрантов в странах ЕС по разным критериям. Определены позитивные и негативные последствия миграции рабочей силы как для Украины, так и для стран Евросоюза. Доказана необходимость совершенствования миграционной политики Украины в направлении сотрудничества с Евросоюзом.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграция рабочей силы, внешняя трудовая миграция населения, нелегальная миграция, миграционная политика.

S. O. Polkovnichenko, candidate of economic sciences, associate professor,
V. O. Fugol, student**THE FEATURES OF EUROPEAN VECTOR
OF LABOUR MIGRATION IN UKRAINE**

Abstract. The article gives a survey of the current situation as for Ukrainian labour migration to the European Union countries. The reasons for the labour migration of Ukrainian population are studied. The analysis of the main migration flows from Ukraine to the EU countries is carried out and their peculiarity in the biggest recipient countries is revealed. The characteristic of Ukrainian labour migrants in the EU countries is given in accordance with different criteria. The positive and negative consequences of labour migration as for the European Union countries, so for Ukraine are defined. The necessity of Ukrainian migration policy improvement in the context of the cooperation with the European Union is proved.

Keywords: labour migration, labour force migration, external labour migration, illegal migration, migration policy.

Актуальність теми дослідження. Характерною рисою розвитку України протягом останніх десятиліть є зовнішня трудова міграція. Причому з країни імміграції, якою була Україна на початку 90-х років ХХ ст., наша держава поступово перетворилася на країну еміграції. Прагнучи розв'язати життєві проблеми, перш за все економічні та соціальні, значна частина українських громадян виїхала за кордон. На сьогоднішній день, за різними оцінками експертів, на заробітках по-

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

за межами України знаходиться від 2 до 7 млн. осіб працездатного віку. При цьому 80 % з них працюють нелегально. Щодо величини заробітку найпривабливішими для українських трудових мігрантів є країни-члени Європейського Союзу.

Постановка проблеми. За підрахунками експертів ООН з демографії, для збереження сучасного співвідношення між працюючим населенням і пенсіонерами, а також для забезпечення достатньої кількості робочої сили, країни ЄС в наступні 25 років потребуватимуть 135 млн. іммігрантів. Така ситуація відкриває можливості працевлаштування і для трудових мігрантів з України, особливо кваліфікованих. Ґрунтовне наукове дослідження причин та закономірностей трудової міграції населення України в країни Євросоюзу необхідне, перш за все, для визначення та ефективного використання інструментів регулювання міграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти міграційних процесів завжди були і залишаються предметом досліджень українських науковців. Вагомий добок у цій сфері мають О. Власюк, І. Гнибіденко, А. Загробська, Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Онікієнко, Т. Петрова, С. Пирожков, О. Позняк, І. Прибиткова, М. Романюк, В. Стешенко, В. Товкун, О. Хомра та ін.

Але, незважаючи на те, що ряд важливих аспектів міжнародної міграції робочої сили знайшов відображення у працях цих та інших вітчизняних дослідників, вивчення окремих проблем, зокрема, євроінтеграційного вектора зовнішньої трудової міграції населення України, залишається актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану зовнішньої трудової міграції населення України до країн Євросоюзу, де знаходиться найбільша кількість українських заробітчан, та визначення основних напрямів міграційної політики України, спрямованих на співпрацю з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Міграція населення є важливим соціально-економічним процесом, який істотно впливає на демографічну ситуацію в країні, якісні параметри населення, ринок праці.

Економічна нестабільність, низькі доходи населення, затримки з виплатою заробітної плати, зростання безробіття, недостатня соціальна захищеність, невпевненість у майбутньому, відсутність перспектив професійного зростання примусили багатьох громадян України шукати кращої долі за кордоном.

Серед чинників, які спонукають населення до міграції, важливе місце відводиться заробітній платі. Її низькі розміри і сьогодні ставлять частину населення нашої держави на межу виживання. Якщо в Україні середня заробітна плата в червні 2011 р. становила 2 708 грн. (найвищий рівень: у м. Києві – 4 098 грн., у Донецькій області – 3 112 грн., Дніпропетровській – 2 808 грн.; найнижчий рівень: у Тернопільській області – 2 017 грн., Чернігівській – 2 052 грн., Херсонській – 2 062 грн., Волинській – 2 131 грн.) [4], то, наприклад, середня зарплата в Польщі (за даними головного управління статистики цієї країни) у цей час складала 3,6 тисячі злотих (приблизно \$1,3 тис. за поточним курсом) [5].

Поступове підвищення заробітної плати на фоні різкого зростання цін не можна вважати суттєвим. До того ж, за даними Держкомстату 7 % населення в 2010 році отримувало заробітну плату нижчу за мінімальну, значна кількість працюючих громадян – близьку до мінімальної. В Україні спостерігається неприпустиме для цивілізованого суспільства явище – поширення бідності серед працюючого населення.

Відповідно до рейтингу якості життя, який щорічно укладає американський журнал International Living, за 2010 р. Україна набрала 60 очок зі 100 можливих і перемістилась на 73 місце зі 194 країн (у 2009 р. – 68 місце). Одним із показників даного рейтингу є «економіка», що враховує зростання ВВП, обсяг ВВП на душу населення, інфляцію та інші макроекономічні показники. За даним показником Україна з 27 балами потрапила в трійку найгірших країн, ще гірші справи хіба в Сомалі та Зімбабве [6].

На зростання масштабів міграції населення з України впливає також те, що певна категорія громадян нашої країни не може знайти за місцем проживання підходящу роботу, яка б відповідала фаховій підготовці, забезпечувала достатню заробітну плату та належні умови праці. Це, зокрема, стосується західних областей, які традиційно є праценадлишковими.

Пожвавлює трудову міграцію також прагнення талановитої молоді отримати високоякісну освіту в зарубіжних навчальних закладах з метою підвищення рівня конкурентоспроможності на

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

ринку праці. Сьогодні вітчизняні студенти їдуть продовжувати навчання в такі країни ЄС, як Німеччина, Франція, Польща, Чехія.

Варто відмітити високий рівень корумпованості українського суспільства. У рейтингу корумпованості, який укладається організацією боротьби з корупцією Transparency International, у 2010 році Україна зі 178 країн посіла 134 місце з індексом 2,4 (0 – найвищий рівень корупції, 10 – відсутність корупції).

У рейтингу економічної свободи, який щорічно підраховують The Heritage Foundation спільно з The Wall Street Journal, за підсумками 2010 року, Україна розмістилася на 164 місці зі 179 країн з індексом 45,8 і, таким чином, потрапила до числа деспотичних економік [6]. Такі негативні явища слугують вагомими чинниками еміграції українських громадян.

Значна частина українських трудових мігрантів осідає в країнах Євросоюзу. Адже тільки динамічна економіка може забезпечити кар'єрне зростання та високий рівень зарплатні кваліфікованих спеціалістів. Відповідно до даних про кількість іммігрантів у країнах ЄС, які оприлюднила статистична служба Євросоюзу у 2006 році, у європейські держави виїхало 100 тисяч українців. Це п'ятий показник серед усіх країн світу [7].

Міграційна привабливість цього регіону пояснюється, по-перше, відносно м'якою міграційною політикою; по-друге, попитом на ринку праці країн ЄС як на некваліфіковану, так і на кваліфіковану робочу силу; по-третє, наявністю солідних етнічних общин, які сприяють прибуттю легальних і нелегальних мігрантів.

Основними країнами-реципієнтами української робочої сили на європейському векторі є Італія, Чехія, Польща, Угорщина, Іспанія та Португалія (рис. 1). У ці країни достатньо легко потрапити, спостерігається більш лояльне ставлення до мігрантів. У той же час досить суттєві перешкоди в'їзду до розвинених країн Західної Європи (Великобританія, Німеччина, країни Бенілюксу, скандинавські країни) не сприяють значній міграції до цих країн.

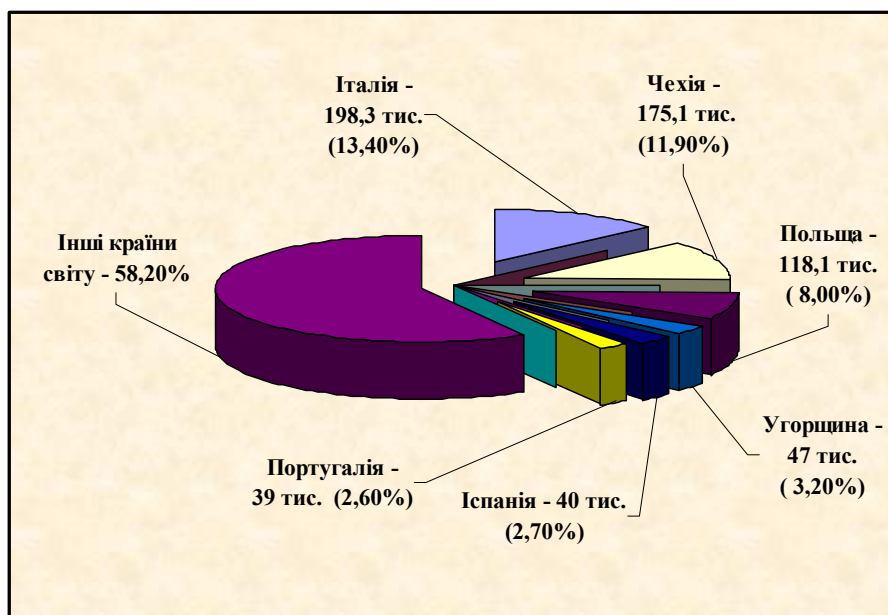

Рис. 1. Основні країни-реципієнти української робочої сили на європейському векторі [побудовано за даними: 2, с. 34]

Переважну більшість трудових мігрантів у країнах ЄС (57,4 % їх загальної кількості) становлять вихідці із західних регіонів України, що пояснюється їх межуванням з багатьма європейськими державами.

Серед трудових мігрантів у досліджуваних країнах переважають жінки. Зокрема, 25,1 % мігрантів-жінок працюють в Італії, майже по 11,0 % – у Чеській Республіці та Польщі. Тоді як переважна більшість трудових мігрантів-чоловіків (12,5 %) виїждять на заробітки до Чеської Республіки [2, с. 33].

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Інтенсивно до міграцій залучається сільське населення, що є наслідком значно гіршої ситуації із працевлаштуванням та вибором місця роботи у сільській місцевості. Сільські мешканці порівняно з міськими частіше виїждять на роботу до Чеської Республіки та Польщі.

Істотні відмінності має віковий розподіл трудових мігрантів за країнами перебування. Зокрема, трудових мігрантів віком 25-34 роки найбільше зосереджено у Чеській Республіці (36,1 % від загальної їх кількості в країні). В Іспанії, Португалії, Угорщині, Італії серед мігрантів переважають особи віком 35-49 років – 69,6 %, 59,3 %, 53,2 % і 49,8 % відповідно. Особи передпенсійного віку найбільше представлені серед трудових мігрантів, які працювали в Італії (20,7 %) та Польщі (13,9 %), найменше – в Португалії (5,9 %). Молодь 15-24 років дуже мало представлена серед трудових мігрантів, які працюють в Іспанії (4,8 %) та Італії (6,7 %), тоді як в інших країнах – від 11,9 до 16,1 % [2, с. 30].

Щодо освітнього рівня українських трудових мігрантів в країнах ЄС, найбільша частка трудових мігрантів з повною вищою освітою зосереджена в Іспанії (19,8 % від загальної кількості українських мігрантів у цій країні). Найнижчий освітній рівень серед трудових мігрантів спостерігається у Чеській Республіці та Португалії, де частка осіб з повною вищою освітою складала 7,3 % та 6,9 % відповідно [2, с. 32].

Українські трудові мігранти-чоловіки зайняті переважно на будівництві (у Чеській Республіці, Португалії та Угорщині), жінки – як домашня прислуга (в Італії – майже дві третини від кількості мігрантів, в Португалії – більше чверті). Окрім того, в Італії, Португалії, Чеській Республіці та Іспанії істотна частка трудових мігрантів працює в готелях та ресторанах, а в Угорщині – у торгівлі.

Специфіка зайнятості трудових мігрантів у Польщі полягає в тому, що їх переважним видом діяльності є сільське господарство (49,9 % загальної кількості українських трудових мігрантів у цій країні). Поширені серед заробітчани у цій країні також торгівля, будівництво, діяльність домашньої прислуги.

Переважна частина мігрантів працює за наймом, однак кожен шостий здійснює підприємницьку діяльність. Робота як самозайнятого або роботодавця найбільше поширена серед заробітчани у сусідніх з Україною країнах, особливо в Угорщині.

На основі офіційно оформленого статусу українські громадяни найчастіше працюють у Чеській Республіці, Іспанії та Португалії, найбільша частка мігрантів без офіційного статусу спостерігається у Польщі та Італії.

Наслідки міжнародної міграції робочої сили досить різноманітні. Вони проявляються як у країнах, що експортують робочу силу, так і в країнах, що імпортують її, приносячи певні вигоди та втрати обом сторонам, хоча вигод більше в країнах-імпортерах робочої сили, а в країнах-експортерах у цілому втрати перевищують вигоди.

Стійка тенденція трудової міграції з України призводить до таких негативних наслідків в її економіці, як виїзд за кордон висококваліфікованої робочої сили та наукових кадрів, погіршення демографічної ситуації, руйнування трудових колективів, втрата кваліфікації робочої сили, погіршення сімейних стосунків, позбавлення соціального захисту в результаті нелегального виїзду за кордон, сексуальне рабство.

Так, у зв'язку з виїздом за кордон на постійне місце роботи та проживання наукових і висококваліфікованих фахівців (за даними Держкомстату України, впродовж останніх десяти років за кордон емігрували близько 600 докторів наук та тисячі кандидатів наук, третина з них – перспективні фахівці, молодші 40 років) втрати України становлять понад 1 млрд. доларів США на рік [3]. Недофінансування науки в Україні фактично сприяє цілеспрямованій політиці розвинутих країн щодо залучення висококваліфікованої робочої сили. У країнах ЄС функціонують спеціальні програми, здійснюється гнучка міграційна та візова політика щодо таких мігрантів.

Позитивними наслідками трудової міграції є додаткові надходження в Україну зароблених мігрантами коштів, вирішення основних життєвих проблем. Зовнішня трудова міграція – це також джерело досвіду, знань, міжособистісних контактів, школа бізнесу та ринкової поведінки.

За даними НБУ, в січні-березні 2011 року обсяг грошових переказів до України з-за кордону становив \$1,489 млрд. У 2010 році трудові мігранти та діаспора відправили в Україну \$3,56 млрд. грошових переказів, а у 2009 р. – \$2,94 млрд. Як і раніше, у цьому році найбільший обсяг грошових переказів надійшов з Росії. Але, якщо в попередні роки за нею йшов «золотий трикутник» – Іспанія, Італія, Португалія, а далі – Чехія і Польща, то в I кварталі 2011 р. – це США

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

(\$144,9 млн.), Німеччина (\$97,2 млн.), Греція (\$78,5 млн.), Італія (\$76,4 млн.), Кіпр (\$64,7 млн.) [1].

Щодо наслідків трудової міграції для країн Євросоюзу, куди безпосередньо й їде українське населення, варто зауважити, що для них міграція робочої сили – це багатовимірний процес, який неоднозначно впливає на економічну життєдіяльність приймаючого суспільства. З одного боку, трудова міграція дає можливість поповнити природне зменшення працездатного населення, що відбувається внаслідок смертності і старіння. За допомогою іммігрантів компенсується низька географічна та функціональна мобільність місцевої робочої сили. А з іншого боку, нелегальні іммігранти породжують комплекс економічних і особливо соціальних проблем у країні-реципієнті. Зокрема, підвищується конкуренція на внутрішньому ринку праці, що може вплинути на зниження реальної заробітної плати та зростання безробіття.

Складність і неоднозначність процесів зовнішньої трудової міграції населення України вимагає від держави постійної уваги та цілеспрямованих дій. Але доводиться констатувати, що, хоча Україна є значним експортером робочої сили, проблемам регулювання трудової міграції не приділяється належна увага на державному рівні. Міграційну політику України не можна назвати ні ефективною, ні збалансованою.

На наш погляд, урядовцям варто підтримати пропозиції вчених про прийняття цілісної концепції національної міграційної політики й розробку відповідної стратегії для регулювання процесів трудової міграції. Крім того, трудова міграція повинна враховуватися при стратегічному економічному плануванні, розробці інвестиційних програм, при формуванні освітньої політики, політики зайнятості як на центральному, так і на регіональному рівнях.

Міграційна політика України має гарантувати інтеграцію легальних мігрантів у цивілізовані суспільства на правовій основі й сприяти поверненню їх на батьківщину.

Важливо забезпечити легальні можливості працевлаштування наших трудових мігрантів у європейських державах і захист там їхніх прав шляхом укладання відповідних угод як на двосторонньому (із зацікавленими країнами-членами ЄС), так і на багатосторонньому рівнях (з ЄС у цілому). Але водночас необхідно створювати умови для скорочення виїзду українських громадян на заробітки за кордон, а також всіляко заохочувати повернення мігрантів на батьківщину шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку, а саме спрямування зароблених за кордоном коштів на відкриття власної справи, створення нових робочих місць, впровадження програм благоустрою та розвитку регіонів. З цією метою слід активно вести боротьбу із корупцією на всіх рівнях, зменшити податковий тиск та радикально переглянути механізм оплати праці всередині країни. Основою активної міграційної політики мають стати стимулюючі чинники, а не чинники стримування і обмеження.

Україна не може не рахуватися із міграційною політикою, яку виробили і реалізують сусідні держави, і зокрема, країни Євросоюзу. Важливо, враховуючи національні інтереси, використовувати нові можливості, які з'являються в результаті проведення міграційної політики Євросоюзом. Нам потрібно активніше долучатися до основоположних ініціатив ЄС, які безпосередньо або опосередковано стосуються України та її міграційної політики. Цікавою та вигідною для України є, наприклад, пропозиція ЄС щодо надання кредитів країнами-реципієнтами заробітчанами, які повертаються в Україну і планують відкрити власний бізнес. Ведучи переговори з Євросоюзом, необхідно акцентувати увагу на спільному вирішенні міграційних проблем України.

Висновки. Погіршення соціально-економічної ситуації, низький за світовими стандартами рівень оплати праці в Україні, прагнення громадян підвищити свій добробут, вирішити житлові проблеми, дати гідну освіту дітям посилює трудову міграцію населення до країн із значно вищим рівнем життя, зокрема, до країн Євросоюзу.

Оскільки міграційні процеси є немінучими, важливо ефективно управляти ними як в інтересах країн-експортерів робочої сили, так і в інтересах країн-імпортерів. Тільки спільними зусиллями обох сторін можна вирішити нагальні проблеми. З цією метою доцільно активізувати співпрацю України з країнами Євросоюзу у напрямку регулювання потоків трудових мігрантів, їх легалізації, допомоги у пошуках роботи, надання правового і соціального захисту.

Водночас міграція робочої сили з України не може далі тривати у таких великих масштабах. Керівництво держави повинно якнайшвидше оздоровити економічне середовище нашої країни, поліпшити рівень життя українців та повернути частину заробітчанами. Альтернативи створенню належних умов для реалізації права на працю власними громадянами на Батьківщині сьогодні немає.

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

Література

1. Заробітчани переказали в Україну майже \$1,5 млрд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainianweek.com.ua/News/25607>
2. Зовнішня трудова міграція населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>
3. Лабінська Г. М. Українська трудова міграція в контексті міжнародної міграції робочої сили [Електронний ресурс] / Г. М. Лабінська, О. М. Прокопюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/7PDF.pdf
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Середня заробітна плата у Польщі у червні 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://kiev.trade.gov.pl/uk/aktualnosci/article/>
6. Україна здала аналізи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgolos.com.ua/economic/153.html>
7. Українці на 5 місці серед країн світу за кількістю іммігрантів у Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/21nov2008/immigratsiya.html>

Bibliography

1. Zarobitchany perekazaly v Ukrainu maizhe \$1,5 mlrd [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukrainianweek.com.ua/News/25607>
2. Zovnishnia trudova mihratsiia naselennia Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym do-stupu: <http://www.openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>
3. Labinska H. M. Ukrainska trudova mihratsiia v konteksti mizhnarodnoi mihratsii robochoi syly [Elektronnyi resurs] / H. M. Labinska, O. M. Prokopiuk. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/7PDF.pdf
4. Ofitsiyniy sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Serednia zarobitna plata u Polshchi u chervni 2011 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: // <http://kiev.trade.gov.pl/uk/aktualnosci/article/>
6. Ukraina zdala analizi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vgolos.com.ua/economic/153.html>
7. Ukraintsi na 5 mistsi sered krain svitu za kilkistiu immihrantiv u Yevropi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.newsru.ua/ukraine/21nov2008/immigratsiya.html>

Надійшла 09.09.2011